

Sosiaalinen pääoma hunajapäälärinä

Big Bang - ja rahaa palaa

Paavo Lintula

Sosiaalinen pääoma on noussut 1990-luvulta alkaen tämän hetken muodikkaimmaksi yhteiskunnallisen keskustelun ja tutkimuksen teemaksi. Vyöry alkoi vuonna 1995, kun Robert Putnam osui ajan hermoon (Eduskunta 2002, 18) keilailuartikkelillaan. Ponthieux (2004) sanoo tätä sosiaalisen pääoman "big bangiksi". Putnam osui myös rahan hermoon (Ponthieux, 2004): Putnam voitti hetkessä puolelleen Maailmanpankin, OECD:n ja EU:n kaikkine rahastoineen - ja Putnamilla oli lounaan tarjoajia Bill Clintonista alkaen (Portes 1998). Lyhyessä ajassa kaikkien yhteiskuntatutkijoiden ja poliitikkojen oli pakko vannonaa sosiaalisen pääoman nimiin.

Tyypilliseen tapaan Suomi on terävänä sekä ajan että rahan hermolla. Suomen Akatemia rahoittaa SoCa-tutkimusta 6 miljoonalla eurolla. Tutkimusohjelman hankkeita on Jyväskylän yliopiston ao. verkkosivulla miltei 30, ja hankkeiden nimistä *Luottamus ja virtuaaliimit asymmetristen innovaatioverkostojen ytimessä* on yksi eksoottisimpia. Em. 6 miljoonaa taitaa olla vain pieni osa rahasta, jolla Suomea nyt pannaan kuntoon sosiaalisen pääoman voimalla. Käsiini osui kuvaus Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamasta projektista, jossa Vaasan yliopiston Levón-instituutti disponoi 2,8 miljoonan euron projektia. Se kohdistuu Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan, siis varsin supean alueen, pieniin ja keskiisuihin yrityksiin. Jos projekti edes osapuilleen onnistuu kuvauksessa esitetyissä tavoitteissaan, tämän alueen pk-yrityksissä ei enää ole ongelmia: projektilla parannetaan kilpailukykyä, yritysten työvoimatarve ja maahanmuuttajien osaaminen saadaan kohtaamaan ja löydetään hyviä käytäntöjä, joita voi tuotteistaa ja valtavirtaistaa (varsinainen sanahirviö sekin). Tälle projektille yrityselämää tunteva tutkija nau-

raisi, ellei tietäisi, että jotkut ovat aivan vakavissaan asian kimpussa. Meitä veronmaksajia käy sääliksi, sillä mehän viime kädessä rahoitamme, tämänkin ihmeprojektin - tulkoot rahat muodollisesti miltä rahastolta tahansa.

Keneltä tässä puuttuu suhteellisuudentajua, päättäjiltä, tutkimusjohtajilta vai tutkijoilta? Olen ymmärtänyt, että meillä on jatkuvaa pulaa tutkimusrahoista yleensä ja yhteiskunnallisen tutkimuksen rahoista erityisesti. Kuitenkin jo em. kaksi projektia saa melkein 8 miljoonaa euroa, ja vilkasta on sosiaalisen pääoman suhteen muutoinkin: suomalaisia sosiaalista pääomaa koskevia tutkimuksia löytyy hakukoneilla vaikka kuinka paljon. Eduskunnan Agoralla teettämä esiselvitys (2002) on jo enteellinen: siinä sekä rivien välissä että suoraan varoitetaan innostumasta liikaa, sillä konsepti voi selvityksen mukaan unohtua pian samaan seuraan kuin laatu yhteiskunta, kestävä kehitys, kolmas sektori, hiljainen tieto ja pehmeät arvot. Yritysorganisaatioiden puolelta näihin voi lisätä mm. tietopääomaopin, elinikäisen oppimisen ja henkilöstötilinpäätöksen - ja pian BSC:n.

Sosiaalisen pääoman tutkimukseen tällä hetkellä kulumassa oleva rahamäärä on pelkästään em. projektien osalta jo lähestymässä 10 miljoonaa euroa. Minun mielestäni jo se, 60 miljoonaa markkaa, on kauhea summa; kauhea se on ennen kaikkea sen takia, että koko konseptin tieteellinen perustus ja kyky tehdä konkreettisia ehdotuksia esiin nostamiensa ongelmien ratkaisemiseksi on kyseenalainen (Durlauf, 1999 ja 2002; Eduskunta, 2002: 16; Ponthieux, 2004; Portes, 1998; Portes ja Landolt, 1996; Sabatini, 2006; Skocpol, 1996; Suarez ja Tsai, 2005; Tonkiss, 2004). Sosiaalisen pääoman konsepti on kuin iso laiva, jonka varustajina ovat arvovaltaiset tahot valtavine tutkimus- ja ennen kaikkea

markkinointiresurssineen ja yleinen poliittinen ilmasto. Laiva on laitettu liikkeelle, ja sen opin- näytteitä, vanhempien tieteenharjoittajien meriit- titutkimuksia, "nassermaisia" ESR-projekteja ja "kansainvälisiä kontakteja" sisältävä lasti etenee väijäämättömästi, kunnes rahat loppuvat ja projekti unohtuu kenenkään koskaan sitomatta yhteen kymmeniä irrallisia ja monien eri tahojen "hallinnassa" olevia irrallisia osatutkimuksia.

KONSEPTIN KYSEENALAISUUS

Tässä ei ole mahdollista puuttua konseptin kaikkiin kyseenalaisiin kohtiin. Yleisluontoisin kri- tiikki voidaan pukea kysymykseksi: kuinka jokin konsepti voi yhtäkkiä ja yllättäen tarjota ratkai- sut miltei kaikkiin yhteiskunnallisiin ja pikku hiljaa myös yritysorganisaatioiden ongelmiin? Portes (1998) tiivistää kritiikkinsä: "Ensiksi, sosiaalisen pääoman konseptin sisältämät osat eivät ole lain- kaan uusia, sillä niitä on eri nimikkeillä tutkittu kauan. Kutsumalla kokonaisuutta sosiaalseksi pääomaksi vanhat asiat esitetään houkuttele- vammassa asussa. Toiseksi, ei ole mitään perus- teltua syytä uskoa, että sosiaalisen pääoman konsepti tarjoaisi valmista lääkettä suuriin yhteis- kunnan ongelmiin, vaikka rohkeimmat aatteen kannattajat näin lupaavat. Äskettäiset julistukset tähän suuntaan vain toistavat tunnettuja ongel- mia, eikä näitä julistuksia ole seurannut yhtään vakavasti otettavaa ehdotusta, kuinka saataisiin aikaan toivottu yhteiskunnallisen yhteisajattelun tila."

Konseptissa sekoitetaan syyt ja seuraukset, mikä johtaa kehäpäättelyyn, muna-kana -ilmiöön (Adler, 1999; Ponthieux, 2004; Portes ja Ladolt, 1996; Portes 1998; Sobel, 139; Tonkiss, 2004): luottamus, sosiaaliset suhteet ja yhteisöllisyys ovat osa sosiaalista pääomaa ja myös vahvan sosiaalisen pääoman tuloksia? Luottamus on hyvin moniulotteinen ilmiö myös sosiaalisen pää- oman elementtinä (Portes, 1998; Sabatini, 2006; Sobel, 2002; Tonkiss, 2004), ja täytyy hämmäs- tellä sitä keveyttä ja helppoutta, jolla luottamusta käsitellään, jopa mitataan. Mm. Sabatini (2006) pääsee herkuttelemaan vuodelta 1956 peräisin olevalla World Values Surveyn luottamuskysy- myksellä, jolla selvitetään näppärästi luottamu- serot kansakuntien välillä!

Oma lukunsa on erilaiseen järjestötoimintaan osallistumisen keskeinen sija sosiaalisen pää-

oman "mittaamisessa". Putnamin tilastoanaly- seja kritikoidaan omassa maassa (mm. Greeley, 1997), ja on jännittävää odottaa, kuinka tärkeälle sijalle järjestö- tai vapaaehtoistoiminta Suomen tutkimuksissa asettuu. Eduskunnalle tehty selvi- tys (2002, 42-47) antaa esimakua. Siinä käyte- tään yhdistysrekisterin - jonka tiedämme olevan pullollaan Gogolin kuolleita sieluja - tietoja kuvaamaan maakuntien ja kaupunkien yhdis- tymisaktiiviteettia, yhtä putnamilaisen pääoman peruselementtiä. Tämäkin yritys huvittaisi, ellei sen kanssa oltaisi aivan vakavissaan liikkeellä. Tässä itse kukin kuuluu jos minkälaisiin jär- jestöihin SPR:stä Reserviupseereihin, Tampe- reen Pyrinnöstä Kauhavan Wisaan ja Suomen Latuun, Akavasta Veronmaksajien Keskusliittoon jne. Useimman muunkin kohdalla toiminta taitaa olla vain jäsenenä olemista, joten siitä tuskin on sosiaalisen pääoman elementiksi ja rele- vantiksi indikaattoriksi? Ponthieux (2004) saa Putnamin melkein naurunalaiseksi lainauksella kirjasta *Bowling alone*: "Liittyminen yhteen yhdis- tykseen pienentää puoleen riskiäsi kuolla lähim- män vuoden aikana."

Monissa tutkimusprojekteissa etsitään sosiaa- lisen pääoman mittareita, koska mittareilla pro- jektit saadaan näyttämään vakuuttavammilta: mitä voidaan mitata, sitä voidaan johtaa. Sosi- aalisen pääoman mittaaminen on samanlaista huuhaata kuin oli tietopääoman mittaaminen - yritysmaailman tunnetuimmat tietopääoman mit- taajat, Skandian johtajat, olivat joutua rautoihin. (Ponthieux, 2004, Sabatini, 2006; Waldstrøm, 2003)

Putnamin kirjoituksista lähtien sosiaalinen pääoma on nähty hyvin pitkälti vain positiivi- sena asiana. Monet tutkijat ovat yrittäneet tuoda esiin sosiaalisen pääoman kääntöpuolta: yhteis- ön vahva sosiaalinen pääoma saavutetaan usein jonkin toisen yhteisön kustannuksella, sillä yhteisön vahva sosiaalinen pääoma merkitsee muiden sulkemista ulkopuolelle, sosiaalisen pää- oman peruselementti luottamus on rikollisorgani- saatioiden vahvuus jne. (Durlauf, 1999 ja 2002; Ponthieux, 2004; Portes, 1998; Portes ja Lan- dolt, 1996; Sobel, 2002; Tonkiss, 2004).

Merkille pantavaa on, että vallan problema- tiikka harvoin yltää sosiaalisen pääoman käsitte- lyyn. Yksikään em. SoCa-projektin 30 hankkeesta ei ainakaan nimen perusteella käsittele valtaa. Baron (2004), analysoidessaan Englannin sosi- aalisen pääoman projekteja, pitää selvänä, että

valtava askarointi sosiaalisen pääoman ympärillä on itse asiassa poliittinen projekti, jossa turvataan status quo - ja vahvistetaan "Blairin kolmas tie". Mutta kun sosiaalisen pääoman konseptia nyt rahan voimalla tuputetaan myös mikro- eli organisaatiotason tutkimuksiin, on syytä muistaa vallan ja luottamuksen kipeä suhde: mitä vahvempi osapuoli pitää luottamuksena, sen heikompi osapuoli kokee vallaksi (Sievers, 2003).

TIETEELLISEN MAAILMAN OSAKEKUPLA

On meillä pääomia: rahapääoma, aineellinen pääoma, henkinen pääoma, tietopääoma ja nyt vielä sosiaalinen pääoma. Kaikki hääräävät sosiaalisen pääoman ympärillä kuin mehiläiset hunajapöytäällä, ja kun hunaja loppuu, pörrääjät siirtyvät jonkin uuden pääoman, fadin, kimppuun. Durlauf (1999) kysyy terävästi: "Johtuuko kiinnostuksen lisääntyminen sosiaalista pääomaa kohtaan sen väitetyistä voimasta valaista sosioekonomisia ilmiöitä vai siitä, että se on tieteellisen maailman osakekupla?"

KIRJALLISUUS

- Baron, S. 2004. Social Capital in British Politics and Policy Making. Koosteessa J. Franklin (toim.) *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*, 5-16. www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp.7.pdf, 12.2. 2007
- Durlauf, S. N. 1999. The case "against" social capital. *University of Wisconsin-Madison Institute for Research on Poverty, Focus* 20(3), 1-5.
- Durlauf, S. N. 2002. The Empirics of Social Capital: Some Skeptical Thoughts. [http://lnweb18.worldbank.org/essd/sdvext.nsf/62ByDocName/TheEmpiricsofSocialCapitalSomeSkepticalThoufhts/\\$FILE/Durlauf2.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/essd/sdvext.nsf/62ByDocName/TheEmpiricsofSocialCapitalSomeSkepticalThoufhts/$FILE/Durlauf2.pdf), 24.11. 2006.
- Eduskunta. 2002. Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys. Eduskunnan kanslian julkaisu 5 / 2002. Helsinki: Edita.
- Franklin, J. (toim.) 2004. *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*. www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp.7.pdf, 12.2. 2007.
- Greeley, A. 1997. The Toqueville Files: The Other Civic America. *The American Prospect* 8(32). www.prospect.org/pnnt/V8/32/greeley-a.html, 12.2. 2007.
- Ponthieux, S. 2004. The concept of social capital: a critical review. 10th ACN Conference-Paris, 21-23 January 2004. www.insee.fr/en/nom_def_met/colloques/acn/colloque_10/ponthieux.pdf, 24.11. 2006.
- Portes, A. 1998. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology* 24, 1-24.
- Portes, A & Landolt, P. 1996. Unsolved Mysteries: The Tocqueville Files II. The Downside of Social Capital. *The American Prospect* 7(26). www.prospect.org/print-friendly/print/V7/26/26-cnt2.html, 13.2. 2007.
- Sabatini, F. 2006. The Empirics of Social and Economic Development: A Critical Perspective. www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.html, 24.11. 2006.
- Sievers, B. 2003. "Fool'd with Hope, Men favour the Deceit, " or, Can we Trust in Trust?. Teoksessa R. Westwood & S. Clegg (toim.) *Debating Organization*. Oxford: Blackwell, 356-367.
- Skocpol, T. 1996. Unsolved Mysteries: The Tocqueville Files. *The American Prospect*, 7(25), 1-10. www.prospect.org/print/V7/25/25-cnt2.html, 15.2. 2007.
- Sobel, J. 2002. Can We Trust Social Capital? *Journal of Economic Literature* XL (March), 139-154.
- Suarez, C. & Tsai, L. 2005. Civil Society and the Dangers of Social Capital. http://ocw.mit.edu/NR/rdonlyres/Political-Science/17-905Spring-2005/BA8D1AD1-8E11-4B6A-A3DE-472DB24DDD52/0/paper1_rewrite.pdf, 24.11. 2006.
- Tonkiss, F. 2004. Trust and Capital. Koosteessa J. Franklin (toim.) *Politics, Trust and Networks: Social Capital in Critical Perspective*, 17-22. www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp.7.pdf, 12.2. 2007.
- Waldström, Ch. 2003. Social Capital in Organizations - beyond Structure and Metaphor. www.hba.dk/pd/s/0003146.pdf, 14.2. 2007.
- Westwood, R. & Clegg, S. (toim.) 2003. *Debating Organization*. Oxford: Blackwell.